

Kulturális javak Virtuáliában

A közgyűjtemények és a digitális tér

A XIX. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál második napján, 2012. április 20-án a Millenáris fogadóépületének Lázár Ervin-termében Szellemi örökségünk digitális megőrzése címmel konferenciát rendezett a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Arcanum Adatbázis Kiadó. A megjelenteket Fehér Miklós, az MKE főtítkára köszöntötte; a rendezvény moderátora Tóth Máté, a Könyvtári Intézet munkatársa, a Pécsi Tudományegyetem oktatója volt.

Az előadások sorát Lovas Borbála, a Mandolat Munkacsoport tagja nyitotta meg a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA) működéséről és alapelveiről szóló referátumával. Mint kifejtette, a digitális korban a kultúrának nemcsak reprezentatív terekben kell megjelennie, hanem mindenhol elérhetőnek kell lennie. Ebben a közegben a közgyűjtemények szerepe nemhogy csökken, éppen ellenkezőleg: a közeljövőben felértékelődik. Ha szolgáltatási funkciójuk háttérbe szorul is, továbbra is feladatuk marad a kulturális kincsek eredeti állapotban történő megőrzése, a digitális tartalmak folyamatos gondozása, ellátása a tájékozódást és a kutatást segítő metaadatokkal. Az internet nem helyettesíti, sokkal inkább kiterjeszti a közgyűjtemények tereit, hiszen alapvetően nem megőrzésre, hanem az információáramlás megkönnyítésére való. A virtuális térben megjelenő információk minden korábbinál hatékonyabban megsokszorozhatók (azaz: a felhasználók által saját gépeikre letölthetők), de igen sérülékenyek is.

Az előadó szót a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a MaNDA és az Arcanum közös adatbázisprojektjéről, amelynek keretében idén januártól nyolc intézmény – a Pannonhalmi Bencés Főapátság Könyvtára, az Eszterházy Károly Főiskola Könyvtára, az Evangélikus Országos Könyvtár, a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár, az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár, a Pápai Református Gyűjtemények Könyvtára, a Ráday Könyvtár és a felvidéki Fórum Kisebbségkutató Intézet – körülbelül 250 ezer oldalnyi dokumentuma vált szabadon hozzáférhetővé a <http://www2.arcanum.hu/2011> oldalon.

Végül szó esett a MaNDA alapelveinek 2011 novemberében kibocsátott összegzéséről, a Mandalatról (<http://work.mandarchiv.hu/wp-content/uploads/2011/12/Mandalat-v0.9.pdf>), amely egyelőre a 0.9-es verziószámot viseli. Az 1.0-s változatot a közgyűjtemények képviselőinek részvételével kívánják megalkotni.

Somfay Örs, az Arcanum marketingigazgatója először az Arcanum Digitális Tudománytár (ADT) legújabb fejlesztéseit ismertette. Az Elektronikus Információszolgáltatás (EISZ)-konzorcium tagjai számára hozzáférhető adatbázis ma már harminchárom teljes folyóirat-sorozatot és 1,5 millió oldalnyi digitális tartalmat kínál. Szolgáltatásai közé tartozik egyebek között az online instant keresés, a dina-

mikus sűgő és az eredeti oldalfelosztás kétoldalas nézetben. Mindezek – kiegészülve a lapozgató funkcióval – a közelmúltban 1,2 millió oldallal gyarapodott Magyar Digitális Múzeumi Könyvtárban (<http://muzeum.arcanum.hu/kiadvanyok>) is megtalálhatók.

Az Arcanum Digitális Tudománytár Plusz négy blokkja (Periodika, Esentia, Vademecum, Enciklopedia) számára folyóiratokat, okmánytárakat és lexikonokat egyaránt digitalizáltak; céljuk a heti százezer oldal bevitele. 2012-es kiadványaik közé tartozik a Fejér György által alapított, utóbb Vörösmarty Mihály által is szerkesztett *Tudományos Gyűjtemény*, a Magyar Tudományos Akadémia 1834-től 1844-ig megjelent *Tudománytár* című folyóirata, Katona István jezsuita szerzetesnek a XVIII–XIX. század fordulóján kiadott negyvenkét kötetes Magyarország-története és a XX. század első harmadának megkerülhetetlen információforrása, a *Révai nagy lexikona*.

Az Arcanum új ARC-ON rendszere lehetővé teszi bonyolult szerkezetű adatbázisok rugalmas kezelését, a könnyű jogosultságkezelést és karbantartást, a rekordok összekötését térképekkel és megosztását a Facebookon.

A harmadikként felszólaló Horváth Sándor Domonkos a tömeges digitalizálással kapcsolatos problémákkal, elsősorban szerzői jogi kérdésekkel foglalkozott. (*Előadásának szerkesztett szövege e tudósítás után olvasható. – A szerk.*)

Vonderviszt Lajos, az Országos Széchényi Könyvtár e-szolgáltatási igazgatója arra hívta fel a figyelmet, hogy a tömegdigitalizáció önmagában képtelen kielégíteni a felhasználók egyéni igényeit. Kellő mennyiségű automata szkennelrel ugyan gyorsan digitalizálni lehetne a nemzeti könyvtár állományának jelentős részét, de a nem lapozható kötetek nehezebb beolvasása, a korrektúra időigényessége, a régi könyvek esetében sokszor döcögő karakterfelismerés és a még élő alkotók szerzői jogai – mind-mind olyan tényezők, amelyek miatt nem érdemes megjósolni, mennyi idő alatt lehetne elektronikus formában hozzáférhetővé tenni valamennyi kiadványt.

Az OSZK e-könyvszolgáltatásáról (<http://www.oszk.hu/eod/>) Vonderviszt elmondta, hogy az érdeklődők a katalógusból választhatják ki a digitalizáltatni kívánt, a szerzői jog által már nem védett műveket, és ugyaninnen adhatják fel megrendeléseiket is. A költségekről előzetes kalkuláció készül; a feldolgozás állapotáról a vásárló elektronikus értesítőket kap.

A Nemzeti Kulturális Alap digitalizálási és tartalomszolgáltatási tevékenységéről Kenyeres István közgyűjteményi kollégiumvezető számolt be. 2006 és 2011 között százöt levéltári digitalizálási és adatbázis-építési projekt zajlott le az NKA támogatásával, 242 millió forint értékben. Az ötven országból napi 250-300 látogatót vonzó Magyar Levéltári Portálon (<http://archivportal.hu/>) több mint egymillió irat, 2,5 millió levéltári rekord, hárommillió digitális felvétel vált elérhetővé. Sor került a Magyar Országos Levéltár, három megyei és két egyházi levéltár, valamint a Magyar Mezőgazdasági Múzeum összesen 318 ezer középkori oklevelének digitalizálására. Elektronikus formában publikálták továbbá tucatnyi megyei levéltár 128 ezer (köztük 7900 kéziratos) térképét, a Magyar Országos Levéltár 45 ezer kataszteri, 20 ezer határon túli, valamint 30 ezer kéziratos és egyedi térképét.

Kétrétegű PDF-formátumban digitalizálták az Magyar Dolgozók Pártja és a Magyar Szocialista Munkáspárt vezető testületeinek mintegy félmillió oldalnyi iratanyagát.

A múzeumok számára ugyanebben az időszakban ötvenegy digitalizálási projektet hirdettek meg 115 millió forint értékben. A múzeumi kiadványok adatbázisa öt-ezer kötetet és 1,4 millió oldalt számlál, a múzeumi képeslap-katalógusban (<http://muzeum.arcanum.hu/kepeslapok/opt/a110529.htm?v=pdf&a=start>) 200 ezer dokumentum érhető el.

Kenyeres István a közeljövőben megvalósítandó nagy projektek között említette a közös közgyűjteményi portált, amelyen a múzeumok, levéltárak és könyvtárak kiadványai és tematikus adatbázisai egyaránt megjelennek majd.

Tóth Máté az Európai Unióban zajló digitalizálási tevékenységet felmérő ENUMERATE-projektről (<http://www.enumerate.eu/>) referált, ennek tíz konzorciumi tagja között szerepel az OSZK is. A statisztikai felvétel során harminc állam (az EU-tagállamok, továbbá Man-sziget, Liechtenstein és Svájc) 1619 közgyűjteménye, a kilencvenkilenc magyar válaszadó közül ötvennyolc szolgáltatott teljes választ. A legtöbb, kétszáz körüli kitöltővel Spanyolország és Németország büszkélkedhet, míg például Franciaország mindössze eggyel szerénykedik. Az intézménytípusok között európai szinten a levéltárak, a múzeumok és a sakkkönyvtárak, Magyarországon a levéltárak, a szak- és a felsőoktatási könyvtárak jártak élen az adatszolgáltatásban.

Hatvanhárom hazai kitöltő állította azt, hogy digitális gyűjteménnyel rendelkezik vagy digitalizálási tevékenységet folytat. A digitalizált dokumentumok között többségben vannak a fényképek, a levéltári iratok, a térképek és a képeslapok. Az intézmények 33 százalékának nincs leírt digitalizálási stratégiája, 22 százalékuknak van, 1 százalék nem tudja, van-e, míg 44 százalékuk nem felelt erre a kérdésre. A hosszú távú tervezést elsősorban a pénz- és szakemberhiány, valamint a létszámleépítések lehetetlenítik el. Ugyanakkor több biztató beszámoló érkezett „külön utas” digitalizálási törekvésekről.

A hetedikként felszólaló Markója Szilárd, az Elektronikus Információs Szolgáltatás (EISZ) iroda- és könyvtárvezetője az Educatio Nonprofit Szolgáltató Kft. tartalomszolgáltató projektjeit mutatta be. A Sulinettel (<http://www.sulinet.hu/>) kapcsolatos legújabb hír, hogy április közepén megindította web2-es szolgáltatásait. A Kempelen Farkas Digitális Tankönyvtár (<http://www.tankonyvtar.hu/hu>) 2005-ben kezdte meg működését. Most 630 művet kínál teljes szöveggel és védett tartalommal. A természettudományok 340, az alkalmazott tudományok 187, míg a humaniorák alig másfél tucat címmel képviseltetik magukat. A dokumentumok 95 százaléka PDF-ben, 77 százaléka Wordben, kétharmada e-pub-formátumban is hozzáférhető. A tankönyvtár új szolgáltatásai közé tartozik a cikkszerkesztő, az archívum és a gyorsabb keresőfelület. A felsőoktatási-kutatói szféra igényeit ki-elégíteni hivatott EISZ (<http://www.eisz.hu/hu>) ez év elején újult meg a TÁMOP 4.2.5-ös projektjének köszönhetően.

Toronyi Zsuzsanna főlevéltáros a Magyar Zsidó Levéltár (<http://www.milev.hu/>) és az Europeana (<http://www.europeana.eu/portal/>) közötti együttműködés eredmé-

nyeit ismertette. 2010 és 2012 között tíz intézmény vett részt az Európai Bizottság által támogatott *Judaica Europea* (<http://www.judaica-europeana.eu/>) elnevezésű programban, amely az európai városokban fellelhető zsidó kulturális örökséget van hivatva bemutatni. A projekt közreműködői eddig összesen 3,5 millió digitális objektumot (könyveket, újságokat, levéltári iratokat, kép- és hangdokumentumokat) töltöttek fel, közös weboldalt hoztak létre, hírleveleket bocsátottak ki, konferenciákat, workshopokat, közös virtuális kiállításokat szerveztek. Mivel az egyes intézmények által digitalizált tartalom a saját oldalukon található, mindegyikre – így a zsidó levéltárára is – komoly forgalom irányul a csupán a metaadatokat tároló *Europeana* felől. Bár a 2012–2014. években az Európai Bizottság nem támogatja a programot, a levéltár továbbra is részt vesz a digitalizált kéziratok feltöltésében.

Sándor Ákos, a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár osztályvezetője az innovatív digitális tartalomfejlesztés néhány példáját mutatta be a hallgatóságnak. Elmondása szerint az egyetemi könyvtár gyakran alakítja szolgáltatásait az oktatói-hallgatói igényeknek megfelelően. Elektronikus tartalmaik első részét bárki elérheti, másik részét az egyetemi hálózathoz akár távoli eléréssel csatlakozók, a harmadikat a helyi hálózatra fellépők használhatják. Olvasóik a teljes szövegű visszakereshetőség, a repozitórium-jelleg és a közös keresők mellett a szórakoztató megoldásokat (így a lapozgató funkciót a régi könyvekhez) is elvárják. A digitalizáláshoz egy 100–120 lap/perc sebességgel dolgozó „darabolós szkennert” használnak, amelynek tálcájára körülbelül háromszáz papírlap fér el.

A *Contenta* repozitórium (<http://contenta.bibl.u-szeged.hu/>) a doktori disszertációk, a diplomamunkák és az egyetemen született publikációk gyűjtő- és szolgáltató helye. A dokumentumok mindegyike teljes szövegűen visszakereshető. A repozitóriumból nagyjából ezer disszertáció tölthető le. A diplomamunkákról készült pdf-ek kizárólag helyben olvashatók, de még onnan sem tölthetők le. A feltöltésre vonatkozóan nincs egységes szabályozás; vannak olyan karok és tanszékek, amelyek megkövetelik, hogy ezt a műveletet a szerző maga végezze el. Jelenleg több mint huszonnégyezer szakdolgozatot tartalmaz az adatbázis. Az egyetemi publikációkat a szerzők töltik fel és a könyvtárosok látják el metaadatokkal. A könyvtár tervei között szerepel a közös kereső kialakítása először a *Contenta* valamennyi gyűjteményére, majd az összes előfizetett és távoli elérésű adatbázisra. Az *Arcanum*mal kötött megállapodás értelmében egymillió oldal digitalizálására kerül sor a közeljövőben.

A tartalmas, gördülékenyen lebonyolított és számos újdonsággal szolgáló konferencia eredeti prezentációi elérhetők az *Arcanum* honlapján (<http://www.arcanum.hu/>).

Rózsa Dávid